

Vánoční zvyky

aneb Jak se u nás slavilo dřív

Vánoční období je spojeno s mnoha zvyky, rituály i veštbami. Magické datum Štědrého dne na závěr roku k nim přímo vybízí. Lekteré se dodržují dodnes, například krájení jablka nebo pouštění lodiček po vodě. Dříve jich bylo mnohem více, ale začaly se ztrácet, a to už v průběhu 19. století. „Už tehdy je museli národopisci hledat,“ říká vedoucí národopisného oddělení Národního muzea Jiřina Langhammerová.

U řady dalších se po staletí vytratil důvod, proč se vlastně dodržují. Zbylo jen vědomí, že se „to tak má“. Ve spoustě rodin se třeba na Štědrý den nepere prádlo, protože cíchy a oblečení na šnůře znamenají smrt v rodině. „Je to symbol napodobení. Visí, jako by byl člověk mrtvý, jako jeho neživá slupka,“ vysvětluje etnografka.

Ke známým rituálům patří i krájení jablka. Pokud je uvnitř hvězdička, je všechno v pořádku, objeví-li se ale uvnitř shnilý jádřinec ve tvaru křížku, znamená to neštěstí.

Strach z úmrtí v rodině je důvodem, proč by se nemělo od štědrovečerní tabule vstávat a odcházet. Naopak přijde-li pocestný, měl by pro něj být v domě připraven talíř a dárek.

FOTO: ČTK

Dříve se také lilo olovo do vody a ze vzniklých tvarů se veštila budoucnost. Ve snaze odhalit, co přinese další rok, pouštěli lidé loďky se svíčkami po vodě a sledovali, kam která dopluje a která zhasne. Neprovdané dívky zase házely střevícem v touze zjistit, odkud přijde ženich. Prastaré zvyky jen nemizí, jsou také nahrazovány novými. Například položení rybí šupiny pod talíř nebo nákup stromků.

Vánoční výzkum

Z výzkumu TNS Factum vyplývá, že Češi si na vánoční zvyky opravdu potrpí. Většina lidí si neodepře smaženého kapra. Nejméně jí kapra nejmladší

lidé, kteří častěji volí netradiční pokrmy. Stromek si pořídí 97 % rodin. Živý bude mít letos půlka, zbytek umělý. Boro- vičku, smrček či jedličku si pořízují nejčastěji osoby od 18 do 44 let, vzdělanější a domácnosti s dětmi. Umělý stromek mívají více starší lidé s nižším vzděláním, rozvedení a ovdovělí.

Zpívání a poslouchání koled patří ke koloritu Vánoc ve třech čtvrtinách rodin.

Cukroví nechybí prakticky na žádném stole. Osm procent Čechů si cukroví objednává – jde obvykle o pracovní vytížené lidi. Ostatní, samozřejmě převážně ženy, si vánoční pečivo dělají samy. (čtk)

NA VÁNOCE DOMA

Lidé tráví nejraději Vánoce doma. Jen zlomek z nich odjíždí na svátky jinam. O zahraniční zájezdy kolem Vánoc je tak oproti jiným zemím stále minimální zájem. V teple domova oslaví svátky tři čtvrtiny lidí. Další pětina Čechů prožije svátky doma s příbuznými. K příbuzným se naopak vypraví necelá tři procenta dotázaných. Jen každý stý oslovený prožije Vánoce na chatě. Do ciziny na zájezd se vypraví ani ne půl procenta občanů. Dovolenu v Česku, např. na horách si zaplatí o Vánocích jen 0,3 procenta dotázaných. Ani Vánoce v restauraci nemají pro Čechy kouzlo, oslaví je tam jeden z 500 lidí.

Štědrovečerní tabule vypadala jinak

Pro většinu českých rodin platí, že na štědrovečerní tabuli nesmí chybět kapr a bramborový salát. Dříve však slavnostní večeři vévodila jiná jídla – luštěniny, med, česnek, obilí a jablka. „Mělo se dát na stůl všechno, co se urodilo v hospodářství. Věřilo se, že když se to patřičným způsobem upraví, sní a požehná, tak se to obrátí v prospěch,“ uvedla vedoucí národopisného oddělení Národního muzea Jiřina Langhammerová.

Stejně jako v ostatní dny roku, i na Štědrý den se podle etnografky prolínají křesťanské zvyky s dávnými rituály, i když křesťanství je

v tomto případě výrazně překrývá. Původní symbolický význam svátečních jídel se nejdéle a nejsilněji zachoval na venkově. Večeře nebyla hostinou vybraných lahůdek jako dnes, ale každá součást včetně výzdoby a způsobu krájení jídel a požívání měla význam. V řadě krajů se jako předkrm pekly speciální oplatky nahrazující hostii, ale mazaly se medem – symbolizoval zdraví a sílu. Ze stejného důvodu nesměl chybět na stole česnek. Následovala polévka z luštěnin. „Ty bobtnají a symbolizují nabývání bohatství,“ řekla Langhammerová. Protože venkované byli většinou zemědělci,

připravovaly hospodyně také různé nákypy a kaše z jáhel, krupice, krup a pohanky. Do dnešních dnů se tak zachoval třeba kuba. Na závěr přišlo pečivo. Jedním z příkladů je do dnes oblíbená vánočka.

I slovo „štědrý“ mělo podle Langhammerové dříve jiný význam. „My ho chápeme tak, že dostaneme. Že k nám je štědrý. Ale v tom pradávném způsobu platilo, že my musíme být štědrí ke svému okolí.“ Proto hospodář část hostiny odnášel stromům, dobytku i drůbeži. Tento zvyk se dodržoval ještě na počátku minulého století.